

EDUCAȚIA INTERCULTURALĂ – ROLUL UNESCO ÎN PROMOVAREA DIVERSITĂȚII CULTURALE

ANCA MOȚ*

Abstract:

The unprecedented global changes (population movements both within states and internationally, the emergence of new forms of communities) led to tremendous demographic changes, with the increased social and cultural diversity becoming a common challenge in all the states.

The intercultural approach of socio-cultural relations in today's society is a response to this cultural diversity, a perspective that encourages dialogue and the relationship between different cultures. Intercultural relations imply respect for diversity, overcoming mistrust through dialogue and debates on the foundations of collective life and society models.

Intercultural education integrates major changes and challenges, focusing on mutual understanding and tolerance, adopting general principles and objectives closely linked to other educational programs.

Keywords: human rights, culture, education, intercultural, interculturality, society, diversity

Résumé

Les changements globaux sans précédent (les mouvements de population à l'intérieur des États et au niveau international, l'émergence de nouvelles formes de communautés) ont entraîné des majeures changements démographiques, la diversité sociale et culturelle croissante devenant un défi commun dans tous les États.

L'approche interculturelle des relations socioculturelles dans la société actuelle est une réponse à cette diversité culturelle, une perspective qui encourage le dialogue et la relation entre les différentes cultures. Les relations interculturelles impliquent le respect de la diversité, le dépassement de la méfiance à travers le dialogue et les débats sur les fondements de la vie collective et les modèles de société.

L'éducation interculturelle intègre des changements et des défis majeurs, en mettant l'accent sur la compréhension mutuelle et la tolérance, en adoptant des principes généraux et des objectifs étroitement liés à d'autres programmes éducatifs.

Mots-clés: droits de l'homme, culture, éducation, interculturel, interculturalité, société, diversité

1. Introducere

Schimbările fără precedent produse la nivel mondial (de natură economică, tehnologică, de mediu, politice) au condus la transformări demografice masive prin mobilitatea crescută a populațiilor atât în interiorul statelor, la nivel regional cât și la nivel global. Societățile sunt tot mai diversificate în ceea ce privește compoziția socio-culturală, mai interconectate și interdependente. Diversitatea culturală (internă și cea produsă de imigrație) este o provocare comună a societăților contemporane.

În acest nou context globalizat au apărut noi surse de tensiune și noi problematici: emergența de conflicte care rezultă de multe ori din contactul și confruntarea dintre culturi, extremismul violent, criza populațiilor deplasate, șocuri civilizatoriale, terorismul. Noile evoluții (provocări și riscuri) au generat numeroase dezbateri în soci-

etate cât privește fundamentele vieții colective și modele de societate. Interculturalitatea, alături de alte concepte și abordări ale diversității (multiculturalism, cetățenie pluralistă, integrare etc.) s-a impus ca răspuns la provocările generate de dificultatea coabitării acestei pluralități etnoculturale, ca o paradigmă de promovare a dialogului și relației dintre indivizi și grupuri aparținând diferitelor universuri culturale, ca modalitate de depășire a neîncrederii prin respectarea diversității, a dialogului.

Sub impulsul acestor transformări și viziunea asupra educației se schimbă, abordarea interculturală în domeniul educației fiind în centrul reformelor educaționale și a politicilor educative, atât la nivel național cât și global, ca perspectiva care vizează adaptarea necesară a sistemelor de educație la realitatea multiculturală. Educația interculturală integrează marile schimbări și provocări punând accentul pe înțelegere și toleranță mutuală, prin principiile generale și prin obiectivele

* Asist. univ. dr.

adoptate fiind în strânsă legătură cu alte programe educative (educație pentru cetățenie, educația pentru drepturile omului, educația pentru mediu). Așa cum se specifică în *Deceniul pentru dezvoltare durabilă*, realizarea unei societăți democratice și durabile necesită o educație care să promoveze respectarea diversității culturale și a unei culturi mondiale bazate pe toleranță, non-violență și pace.

Interesul crescut pentru această problemă se reflectă în textele și proiectele elaborate de organisme cu atribuții în domeniu și pe baza cărora a evoluat conceptul și viziunea educației interculturale în ultimele decenii. UNESCO, a cărei misiune este de a ghida politicile educative la nivel mondial, a contribuit, prin instrumentele și documentele normative, prin numeroasele sale acțiuni și inițiative, la stabilirea unor norme care vizează direct educația interculturală sau promovarea diversității culturale și a dialogului cultural.

2. Interculturalitatea: actualitatea problematicii

Problematika interculturalității se înscrie în tematica mai largă a fenomenului de mondializare și a diferitelor tendințe structurale legate de acesta: fenomenul de migrație, problematica minorităților, fenomenele de recrudescență a naționalismelor.

Mondializarea a condus la situații complexe de interacțiuni din ce în ce mai accelerate între indivizi, grupuri, națiuni. Toate societățile cunosc, în grade diferite, o transformare profundă. Noua societate globalizată este o lume în care indivizi de origini, culturi, limbi diferite, moduri diferite de gândire și acțiune sunt în permanentă mișcare din motive economice, de studiu, sau turism. Această mobilitate crescută a indivizilor (lucrători și migranți) la nivel național și internațional a produs societăți tot mai diversificate din punct de vedere al compoziției socio-culturale. Tot mai multe societăți sunt din punct de vedere etnic sau cultural neomogene, devenind sau fiind pe cale să devină multiculturale.

În afara țărilor tradițional multiculturale și de imigrație (SUA, Canada, Australia), în diferite zone geografice ale lumii apar și se dezvoltă, sub influența fenomenului de mobilitate – migrație, mobilitate profesională, noi entități multiculturale. Uniunea Europeană este un astfel de exemplu de spațiu multicultural în construcție, a cărei

deviza „unitatea în diversitate” sintetizează conceptul și fenomenul de interculturalitate.

În aceste condiții de mutație societală istorică, sub efectul acestor schimbări profunde, lumea actuală este tot mai mult o lume a contradicțiilor și antagonismelor, deoarece diversitatea modelelor și tiparelor culturale și interacțiunile dintre ele au nu numai aspecte pozitive ci sunt și o sursă de incertitudine, de neînțelegere și conflicte.

În ciuda acumulării de resurse și creștere a prosperității, de dezvoltare fără precedent a cunoașterii și în ciuda proclamării universale a democrației, a statului de drept și a drepturilor omului ca fundamente ale societății actuale, contradicțiile sistemului globalizat generează violențe interindividuale, naționale, etnice, religioase. Astfel, în decursul ultimelor decenii, lumea s-a confruntat cu o serie de fenomene negative și evoluții neliniștitoare, ca de exemplu accentuarea inegalităților, un șomaj masiv inclusiv în țările dezvoltate, precaritate, concentrarea de populații în ghetouri sociale, recrudescența terorismului. Acest context de criză este cadrul în care se înscriu astăzi problemele culturale și sociale.¹

¹ A se vedea Agenda 2030 pentru Dezvoltare Durabilă (Transformarea lumii În care trăim), adoptată în 2015 de ONU ca proiect de acțiune globală ale cărei obiective reprezintă soluții la provocările și dificultățile lumii actuale (sărăcie, insecuritate, inegalitate, discriminare etc), pe <http://fr.unesco.org/events/adoption-agenda-2030-developpement-durable-sommet-na-tions-unies-developpement-durable>.

Pentru o analiză a contextului mondial actual a se vedea de asemenea Irina Moroianu Zlatescu, *Noi obiective pentru dezvoltarea durabilă*, în revista „Drepturile Omului”, nr.2/2015, IRDO, dar și *UNESCO Educație Strategy 2014-2021*, UNESCO, 2014, Cap. 1, În special « The changing global context », pp 12-18, pe <http://unesdoc.unesco.org/images/0023/002312/231288e.pdf>; Blondel, D. « « Contraintes, risques et enjeux du XXIème siècle, În *Educație pour le XXIème siècle. Questions et perspectives* », Éditions UNESCO, 1998 ; Jacques Delors, *Educație : un trésor est caché dedans, Rapport à l'UNESCO de la Commission Internationale sur l'éducation pour le vingt et unième siècle*, Éditions UNESCO, 2ème édition revue et corrigée, 1999, Cap.3, pp.65-83, pe <http://unesdoc.unesco.org/images/0011/001159/115930f.pdf> ; Raportul « *Vivre ensemble dans l'Europe du XXIème siècle – Conjuguer diversité et liberté en Europe* » (Să trăim împreună în Europa secolului al XXI-lea), Consiliul European, Partea I, pp. 11-34, pe http://www.coe.int/t/dg4/highereducation/2011/KYIV%20WEBSITE/Rapport_div.pdf; Pentru o analiză a fenomenului de mondializare, a dimensiunilor, cauzelor și efectelor a se vedea Held, D., McGrew, A., Goldblatt, D., Perraton, J., *Transformări globale. Politica, economie și cultură*, Iasi, Editura Polirom, 2004.

Semnul vizibil al transformărilor profunde este dezvoltarea de spații (aglomerații) multiculturală (orașe, cartiere), caracterizate printr-o mare diversitate de origini, limbi, culturi care, în multe societăți și țări au condus la o resurgență a fenomenelor de xenofobie și rasism, de excludere și segregare ca reacție la aceste tendințe. Aceste manifestări își au originea și sunt expresia unei concepții de respingere a diferențelor și de confruntare având la baza incomprehensiunea pe care specificitatea culturală (limba, obiceiuri, identitate) le provoacă.²

Toate aceste evoluții, legate de răspândirea și generalizarea interacțiunilor la scară planetară justifică interesul pentru problematica interculturalității și necesitatea urgentă a acțiunilor de stimulare a dialogului intercultural, inclusiv, sau mai ales, prin educație.

3. Conceptele de intercultural și interculturalitate

Noțiunile de intercultural și interculturalitate sunt larg utilizate în diferite domenii de studiu și acțiune. Ele sunt prezente atât în analize de sociologie, drept, în special în domeniul drepturilor omului, psihologie socială, știința educației, în cercetări axate pe analiza și rezolvarea de conflicte, dar și în discursul și acțiunile politice (rapoarte, declarații oficiale și alte documente) la nivel național și internațional. Oricare ar fi problematica, și oricare ar fi definițiile și abordările interculturalității, fenomenele de interculturalitate sunt fenomene care rezultă din contactul și relațiile dintre mai multe culturi și modele de viață, fiind specifice atât indivizilor, cât și țărilor și popoarelor sau organizațiilor.

Așa cum indică prefixul „inter”, în conceptul de interculturalitate ideea de reciprocitate, de schimb, este centrală. În fenomenul intercultural există o coexistență de culturi care interrelaționează, noțiunea fiind axată pe ideea de interacțiune în relațiile stabilite între indivizi și grupuri aparținând unor culturi și civilizații diferite. Interacțiunea de tip intercultural este o situație relațională, o experiență de schimburi reciproce, de comunicare, în care părțile sunt conștiente de specificul cultural și identitar al celuilalt, adică își recunosc mutual alteritatea. Deși implică reciprocitatea în schimburi, interculturalitatea este un raport de schimburi reciproce în

care fiecare partener își conservă o relativă identitate culturală proprie.³

Interculturalitatea ca principiu de deschidere către celălalt este o concepție care contracarează *etnocentrismul* înțeles ca viziune, atitudine și comportament social ce conduce la privilegierea și supraestimarea grupului rasial, geografic sau național căruia îi aparținem și care implică, corelativ, prejudecăți negative cât privește celelalte grupuri și popoare. Interculturalitatea este în același timp diferită atât de *aculturație*, noțiune care desemnează ansamblul de fenomene care rezultă din contactul continuu și direct între grupuri de indivizi de culturi diferite și care conduce la schimbări ale modelelor culturale originale ale fiecărui grup, cât și de *deculturare*, sinonimă cu absența de cultură, prin pierderea, în mod voluntar sau involuntar, a propriei culturi. Aceste abordări ale fenomenului diversității culturale conduc la *asimilare*, proces de pierdere a identității culturale a unei etno-minorități prin conformare la valorile și comportamentul grupului dominant, asimilarea însemnând dispariția unei culturi în favoarea alteia.⁴

Spre deosebire de aceste viziuni și manifestări, interculturalitatea este un fenomen de schimbare reciprocă prin relații de contact, este un proces lent prin care diferite populații se adaptează unor noi situații culturale. Experiența interculturalității, a întâlnirii dintre două sau mai multe culturi, este dinamică și, în mod necesar, transformatoare. Interculturalitatea este un demers de transformare reciprocă, el schimbă valori morale sau/și structuri sociale. Deoarece contactul dintre culturi diferite duce de cele mai multe ori la șocuri de esență civilizaționale între grupuri, interculturalitatea este un mecanism care poate să conducă la o mai bună înțelegere și cooperare între diferitele părți implicate, permițând depășirea diferențelor, surse de obstacole în calea comunicării și crearea în acest fel a unui nou spațiu de interacțiune, cu un nou cod valoric și cultural.

Integrarea ca fenomen ce vizează crearea coeziunii sociale este una din noțiunile esențiale

³ A se vedea Meunier, O., *Interculturel, pluriculturel (ou multiculturel), interculturalisation*, În Dossier de synthèse: Approches interculturelles en éducation, Institut Național de Recherches Pédagogiques, ENS Lyon, sept.2007, pe <http://ife.ens-lyon.fr/vst/Dossiers/Interculturel/Definitions/definitions.htm>.

⁴ A se vedea Akkari, A., *Introduction aux approches interculturelles en éducation*, Université de Genève, 2009, Cap. II., pp. 13-19; 25-28, pe <https://unige.ch/fapse/publications-ssed/files/4914/1572/5507/Carnet-Akkari.pdf>.

² Raportul Delors, *op.cit.*, Cap.I, *De la communauté de base à la société multiculturelle*, pp.35-49.

în abordarea interculturalistă și este în centrul dinamicii interculturale, deoarece conceptul de interrelații sociale este cheia integrării. Un individ integrat social se schimbă în același timp cu grupul care îl integrează. Integrarea nu înseamnă și nu pretinde grupului etnocultural minoritar renunțarea la toate particularitățile lui culturale, ci o anumită flexibilitate și adaptare, într-o viziune deschisă și ca evoluție în timp. Integrarea este cea care permite coexistența, adică traiul împreună prin respectarea reciprocă a diferențelor.

Un alt concept și fenomen cu care interculturalitatea prezintă asemănări dar și diferențe importante este cel de *multiculturalitate*. Deși ambele perspective recunosc diversitatea culturală, există anumite caracteristici definitorii ale interculturalității care o diferențiază în sens pozitiv de multiculturalism.

Astfel, termenul multicultural trimite în principal la natura variată din punct de vedere cultural a societății umane exprimând diversitatea de cultură etnică, națională, lingvistică, religioasă și socio-economică a sistemelor sociale a căror coeziune se bazează pe respectarea anumitor norme și valori. Spre deosebire de multiculturalism, în centrul perspectivei interculturale este reciprocitatea și interdependența, comunicarea dintre diferitele grupuri, constituind în felul acesta un instrument care facilitează dialogul, schimbul, înțelegerea reciprocă între indivizi sau grupuri cu origini și apartenențe diferite. În al doilea rând, interculturalismul este mai sintetic și interactiv decât multiculturalismul, el facilitează un schimb cultural (cultura înțeleasă în mod multidirecțional) și este dinamic. În timp ce multiculturalismul tinde să conserve moștenirea culturală în timp, interculturalismul permite schimbarea și transformarea. Interculturalismul are ca scop realizarea unei coeziuni sociale care include identități multiple și dezvoltarea unei culturi publice având la bază un sistem comun de valori. El încurajează crearea de interdependențe, formarea și modelarea unui spațiu intercultural prin participare, interacțiune, dezbateri și implicare comună, interculturalismul, ca sinteză de identități, fiind capabil să includă noi grupuri. În acest sens, interculturalitatea implică un sens puternic al totalității, în timp ce multiculturalismul pune accentul pe diferențe și diversitate, pe ce divide și mai puțin pe ce unește, scopul fiind reducerea conflictelor sociale. Interculturalismul este un liant social care promovează coeziunea comunității, prin interac-

țiune, dialog și participarea cetățenilor la viața comună a societății pe baza a ceea ce îi unește și mai puțin pe diferențele culturale. Interculturalismul este echivalentul unei integrări mutuale, favorizând apropierea prin înțelegerea celorlalte culturi și a diferenței.⁵

Multiculturalismul este specific lumii anglo-saxone, societăților de tip mozaic socio-cultural și etnic (SUA, Canada, Australia), este o variantă a pluralismului și îmbracă cel mai adesea forma comunitarismului. Interculturalismul este în schimb o perspectivă încurajată și promovată în context european unde diversitatea și dialogul cultural sunt mijloace de gestiune a diversității de popoare și culturi.⁶

Deși există diferențe între cele două viziuni, interculturalismul, fără să eclipseze multiculturalismul, poate fi considerat o versiune revăzută, adaptată noilor evoluții ale contextului mondial, a multiculturalismului. Interculturalitatea presupune multiculturalitatea, dar o depășește, este o abordare mai complexă a raporturilor interculturale pe plan local, regional, național sau internațional. Ca perspectivă ce implică deschidere, toleranță, înțelegere și respect mutual, interculturalitatea este o viziune care răspunde multiplelor provocări ale contextului actual global. Permițând depășirea frontierelor vizibile și invizibile – frontiere identitare, sociologice, ideologice, credințe –, interculturalitatea se dovedește a fi o soluție în lupta contra discriminărilor în contexte de confruntare cu diferența de șoc cultural, un instrument de luptă contra etnocentrismului.

O societate interculturală este o societate caracterizată printr-o diversitate care respectă demnitatea fiecăruia. Altfel spus, interculturalitatea înseamnă cunoașterea și recunoașterea dreptului la diversitate, împiedicând în acest fel stigmatizarea și devalorizarea celui alt și constituind un obstacol ferm în calea fundamentalismului religios, de natură etnică sau naționalistă. Interculturalitatea contribuie astfel în mod

⁵ A se vedea Meer, N., Modood, T., *How does Interculturalism Contrast with Multiculturalism?*, În *Journal of Intercultural Studies*, 33(2), 2012, pp. 175-196., pe <http://www.bristol.ac.uk/media-library/sites/ethnicity/migrated/documents/interculturalism.pdf>. A se vedea de asemenea *Principes directeurs de l'UNESCO pour l'éducation interculturelle*, UNESCO, 2006, p. 18, disponibil pe <http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001478/147878f.pdf>.

⁶ Despre multiculturalismul în țările anglo-saxone și comparația cu abordările din Europa a se vedea Akkari, A., *op.cit.*, pp. 41-49, 55-68.

concret la crearea unor spații de viață (cartiere, orașe, teritorii, școli, organizații) democratice și la refondarea cetățeniei pe baza unei egalități efective a drepturilor omului.

Un rol esențial în dezvoltarea interculturalității și în modificarea reprezentării diversității socio-culturale îl are școala și educația în general. Pentru întărirea democrației este necesar ca sistemele educative să țină cont de caracterul multicultural al societății și să contribuie la interacțiunea pozitivă dintre grupuri culturale diferite. În acest sens, educația este un factor important, esențial chiar, de interculturalitate.

4. Educația – instrument de promovare a interculturalității

Într-o lume tot mai interdependentă și în transformare rapidă și profundă în care sunt repuse în cauză tiparele tradiționale de viață (moduri de gândire și de acțiune, modele de comportament și atitudini), educației îi revine un rol major în adaptarea necesară la realitățile societăților pluraliste.

Rolul educației în promovarea interculturalității și a educației interculturale sunt esențiale pentru că școala este locul unde elevul întâlnește în mod instituțional alteritatea, este locul unde se confruntă cu diferența, cu modele culturale diferite de propria cultură familială, a comunității locale sau naționale de apartenență. De aceea, dincolo de contexte naționale, tradiții, specificități, și în special de particularitățile cât privește perspectiva istorică asupra problematicii interculturalității, există tendința comună de valorizare a acestei diversități culturale în domeniul educației.

În acest demers se înscrie și atenția acordată de cercetarea teoretică problematicii interculturalității în educație ilustrând actualitatea dezbaterii privind gestiunea diversității culturale în școală.

Astfel, integrarea interculturalului în abordările educaționale a dat naștere unei multitudini de studii care s-au centrat pe: aspecte conceptuale și noțiuni fundamentale (definirea și interpretarea unor termeni cheie – cultură, interculturalitate, multiculturalitate, identitate și diversitate culturală, alteritate, integrare etc. și legătura dintre ele); analiza diferitelor dimensiuni ale interculturalității; cauzele necesității abordărilor interculturale în educație (economice, sociale, efectul mondializării etc.); efectul interculturalității asupra procesului educativ; influența educației interculturale asupra inserției sociale; efectele asupra performanțelor școlare; contribuția efectivă

asupra coeziunii sociale; lucrări metodologice (demersuri, instrumente de analiza și acțiune); studii comparate, realizarea de studii de caz, sinteze asupra reflecției teoretice și asupra practicilor actuale, dicționare de specialitate, etc. Unele analize privilegiază componenta sociologică, altele dimensiunea istorică sau filozofică, alte cercetări adoptă demersul juridic sau instituțional, în timp ce unele studii sunt contribuții pluridisciplinare.⁷

În afara acestor studii teoretice, o contribuție majoră în definirea rolului, importanței și obiectivelor educației interculturale îl au instituțiile însărcinate cu aplicarea politicilor educative, cu definirea rolului școlii în societate. Prin stabilirea de norme și instrumente în domeniul educației interculturale este promovat, în mod concret, rolul acesteia de factor esențial în dezvoltarea societății democratice.

Din această perspectivă, demersul intercultural în educație promovat activ în ultimele decenii de către organismele internaționale cu rol în formularea cadrului normativ privind educația subliniază importanța noțiunii de diferență culturală și necesitatea ca aceasta să fie abordată în spiritul valorilor fundamentale ale omului, cu metodele și instrumentele specifice școlii. Recunoașterea pur teoretică a drepturilor celorlalți, inclusiv dreptul la diferență, nu este suficientă pentru eliminarea obstacolelor în calea comunicării și înțelegerii.

⁷ Din literatura consistentă asupra temei a se vedea Dansen, P., Perregaux, Ch., Rey, M., *Educatia interculturală. Experiente, politici, strategii*, Iasi, Editura Polirom, 1999 ; Delors, J., (coord), *Comoara launtrica. Raportul catre UNESCO al Comisiei Internaționale pentru Educatie În secolul XXI*, Iasi, Editura Polirom, 2000 ; Plugaru, L., Pavalache, M., *Educatia interculturală*. Sibiu, Ed. Psihomedica, 2007; Nedelcu, A., *Fundamentele educatiei interculturale. Diversitate, minoritati, echitate*, Ed. Polirom, 2008; Contributiile din cadrul Colocviului internațional din martie 2009 (Colloque internațional 2009: Un seul monde, une seule école ? Les modèles scolaires à l'épreuve de la mondialisation), *Revue internationale d'éducation*, Sèvres, martie 2009, pe <https://ries.revues.org/5546>; Akkari, A., *Introduction aux approches interculturelles en éducation*, Université de Genève, 2009, pe <https://unige.ch/fapse/publications-ssed/files/4914/1572/5507/Carnet-Akkari.pdf> ; *Dossier: L'école et la diversité culturelle*, În special Akkari, A., Introduction : Les Cultures à l'école, În *Revue internationale d'éducation*, Sèvres, no.63, septembrie, 2012, pp.33-42 <https://ries.revues.org/3466>; Pentru o bibliografie selectivă a se vedea Condat, S., *Educație interculturală. Bibliographie*, Centre de ressources documentaires du CIEP, pe https://crefec.org/intraweb/download/Bibliographie_CREFECO_Interculturel.pdf. De asemenea pot fi consultate diferite numere ale unor reviste de specialitate : *International Review of Education*, *Revue internationale de l'éducation*, *Intercultural Studies* etc.

Astfel, în afară de dobândirea de cunoștințe, școala permite dobândirea de competențe, aptitudini și atitudini care încurajează respectarea și valorizarea acestei diferențe, înțelegerea mutuală. Aceasta este viziunea în care promovarea educației interculturale este unul din elementul cheie al actualelor reforme educaționale pe plan mondial.

5. Rolul UNESCO în promovarea educației interculturale

Instituțiile internaționale au jucat un rol esențial în punerea în practică a educației interculturale, considerată un instrument esențial în atingerea marilor obiective și în îndeplinirea misiunii acestor organizații.

Atât UNESCO cât și Consiliul Europei, organisme cu atribuții în domeniul culturii și educației la nivel internațional, respectiv european, au contribuit atât la reflecția asupra conceptelor principale legate de problematica interculturalității, cât mai ales la conceperea de politici educaționale interculturale și stabilirea modalităților instituționale de aplicare a acestora în statele membre.

Concret, această contribuție a constat în definirea viziunii de ansamblu, stabilirea de orientări generale și principii directoare, definirea obiectivelor, elaborarea de strategii și planuri de acțiune, programe și măsuri, stabilirea cadrului juridic necesar gestionării diversității culturale în sistemul de educație și formare.

Orientări generale ale UNESCO privind educația interculturală

Într-un document de sinteză intitulat „Principii directoare în domeniul educației interculturale” din 2006, elaborat de UNESCO, sunt prezentate conceptele, problematicile, principalele instrumente și acte normative, rezultatele unor analize, în special rezultatele reuniunii experților UNESCO în acest domeniu.⁸ Destinat decidenților, profesioniștilor, cercetătorilor și tuturor celor interesați și implicați în activități de promovare a educației interculturale, această lucrare constituie un ghid al acțiunilor și noilor orientări în această materie, contribuind în acest fel la dezbaterea tematicii referitoare la educația interculturală. Inițiativa reflectă rolul unic al UNESCO în promovarea obiectivelor și valorilor care sprijină

⁸ *Principii directoare În domeniul educației interculturale* (Principes directeurs de l'UNESCO pour l'éducation interculturelle), UNESCO, 2006, disponibil pe <http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001478/147878f.pdf>

înțelegerea interculturală și rolul educației în promovarea dialogului social și cultural și al realizării coexistenței pașnice.⁹

Rolul și obiectivele educației interculturale

Pentru ca școala să devină un adevărat vector de interculturalitate, nu este suficient ca educația în spiritul interculturalității să fie un simplu program adăugat programelor de învățământ. Ea trebuie să vizeze mediul educației în totalitatea lui, incluzând atât mediul școlar propriu zis, cât și educația și formarea educatorilor, luarea deciziilor și governanța școlară, programele de studiu, materialul pedagogic și metodele de învățare, interacțiunile dintre elevi, relațiile între școală, comunitate și autorități.

Abordările interculturale în educație vizează trei obiective principale: recunoașterea și acceptarea pluralismului cultural ca realitate socială; contribuția la crearea unei societăți de egalitate a drepturilor și de echitate; aportul la stabilirea de relații interetnice armonioase. Plecând de la aceste scopuri, educația interculturală își propune ca obiective generale: lupta contra tuturor excluziunilor; favorizarea integrării și reușitei școlare; promovarea respectării diversității culturale; ameliorarea înțelegerii internaționale.¹⁰

Cât privește obiectivele specifice ale educației interculturale, acestea pot fi rezumate în rubrica celor patru piloni ai educației care au fost formulate de Comisia internațională privind educația în secolul al XXI-lea (creată în anul 1993) în Raportul către UNESCO intitulat „Educația: comoară lăuntrică” și anume: să învățăm să cunoaștem; să învățăm să facem; să învățăm să trăim împreună; să învățăm să fim.¹¹ Cu alte cuvinte, educația interculturală vizează acumularea de cunoștințe, de atitudini specifice și de competențe privind atât dezvoltarea personalității individuale cât și conviețuirea. Competențele referitoare la convie-

⁹ Acest document se înscrie în cadrul interesului mai larg acordat legăturii dintre cultură și educație. Inițiativa intitulată „Angajamentul de la Rabat” al Conferinței internaționale de la Rabat care a avut ca tema „Încurajarea dialogului dintre culturi și civilizații prin inițiative concrete și durabile” (Rabat, Maroc, 14-16 iunie 2005), a recomandat pregătirea unui document cuprinzând marile orientări și principii în domeniul educației interculturale, recomandare căreia UNESCO a răspuns prin elaborarea acestui document sinteză.

¹⁰ Principii directoare, p. 28.

¹¹ A se vedea Jacques Delors (coord), *Comoara lăuntrică. Raportul către UNESCO al Comisiei Internaționale pentru Educație în secolul XXI*, Iasi, Editura Polirom, 2000.

țuire se ating prin dezvoltarea înțelegerii celuilalt și percepția interdependențelor, prin realizarea de proiecte comune, prin gestiunea conflictelor cu respectarea valorilor pluralismului și a diversității culturale.¹² Prin educație interculturală, elevii dobândesc cunoștințele, competențele și valorile care contribuie la dezvoltarea spiritului de solidaritate și de cooperare între indivizi și diferite grupuri ale societății.

Educația interculturală vizează cu prioritate mai multă egalitate, mai multă echitate, deschidere către diversitate la toate nivelurile sistemului educativ, stimularea respectării diferențelor și promovarea drepturilor omului, a democrației și păcii.¹³

Aceste obiective pot fi atinse pe mai multe căi: elaborarea de programe de studiu complete care să cuprindă învățarea limbilor, istoria și cultura grupurilor minoritare în societate; metode de învățare și materiale pedagogice care să promoveze diversitatea și dialogul intercultural; guvernanta școlară și organizarea mediului școlar; adaptarea rolului și formarea personalului didactic; interacțiuni între școală și societate.

Principiile educației interculturale

Principiile care ghidează abordarea interculturală a educației și mijloacele de aplicare a acestora sunt, conform orientărilor formulate de UNESCO, următoarele:

În primul rând, educația interculturală trebuie să respecte identitatea culturală a elevilor furnizând tuturor o educație de calitate adaptată și adecvată din punct de vedere cultural. Pentru aplicarea acestui principiu se preconizează: utilizarea de programe de studiu și materiale pedagogice care să țină cont de cunoștințele și experiența elevilor, de sistemul de valori și aspirațiile lor sociale, economice și culturale specifice, să încurajeze respectarea identității culturale și a limbii acestora; elaborarea de metode pedagogice și de metode de evaluare adecvate din punct de vedere cultural; formarea adecvată a educatorilor și profesioniștilor din educație; stabilirea de interacțiuni adecvate între școală ca centru de activități sociale și culturale în serviciul comunității și comunitatea locală în procesul educativ prin implicarea diferiților actori (familie, comunitatea

locală) în gestiunea, luarea deciziilor și aplicarea de programe școlare.¹⁴

Conform celui de-al doilea principiu, educația interculturală trebuie să furnizeze fiecărui elev cunoștințele, atitudinile și competențele culturale necesare participării active și depline la viața societății. Acest obiectiv poate fi realizat prin: garantarea șanselor egale și echitabile în materie de educație, prin utilizarea de programe și materiale pedagogice care permit grupurilor majoritare dobândirea de cunoștințe asupra istoriei, tradițiilor, limbii și culturii minorităților, furnizarea, respectiv dobândirea, de cunoștințe despre societate în ansamblu de către grupurile minoritare, și eliminarea prejudecăților grupurilor culturale distincte; promovarea unor metode de învățare adecvate care să faciliteze participarea activă a elevilor la procesul educativ și integrarea metodelor de învățare formale și non-formale, tradiționale și moderne, realizarea de proiecte comune; o pregătire inițială adecvată pentru învățători și o formare profesională permanentă care să furnizeze acestora o înțelegere aprofundată a abordării interculturale a educației și implicarea acestora în transpunerea efectivă a principiilor acesteia în procesul educativ, conștientizarea rolului pe care educația o poate avea în lupta contra rasismului și discriminării, o abordare a educației bazată pe drepturile omului etc.¹⁵

Un al treilea principiu subliniază rolul educației interculturale în furnizarea de cunoștințe, atitudini și comportamente culturale care să contribuie la înțelegerea, respectul reciproc și solidaritatea dintre indivizi, grupuri etnice, sociale, culturale, religioase și între națiuni. Aplicarea acestui principiu necesită următoarele mijloace de realizare: elaborarea de programe de studii care să contribuie la descoperirea și promovarea diversității culturale, conștientizarea valorii pozitive a diversității culturale și a patrimoniului cultural, conștientizarea necesității luptei contra rasismului și a discriminării, a înțelegerii și respectării tuturor popoarelor, a culturii, civilizației și valorilor acestora; utilizarea de metode de învățare adecvate care să permită organizarea procesului educativ într-un context egalitar; dobândirea de competențe care să permită comunicarea și cooperarea dincolo de barierele culturale prin contacte directe și schimburi de elevi, studenți și educatori în diferite țări, realizarea de proiecte comune de către instituții din țări diferite, realizarea de rețele internaționale

¹² Principii directoare, pp. 19-20.

¹³ Idem, p. 29.

¹⁴ Idem, pp. 35-36.

¹⁵ Idem, pp. 37-39.

de elevi, studenți și cercetători etc.; învățarea de limbi străine; formare inițială adecvată și perfecționarea permanentă a educatorilor care să vizeze conștientizarea valorii pozitive a diversității culturale, cunoașterea istoriei civilizațiilor care facilitează o mai bună înțelegere a culturilor și a complementarității acestora, dezvoltarea de competențe sociale care să încurajeze participarea socială activă la gestiunea școlilor, dobândirea de competențe de comunicare interculturală etc.¹⁶

Cadrul juridic de reglementare a educației interculturale la nivel UNESCO

Acțiunea UNESCO în materie de educație în general și de educație interculturală în special s-a concretizat și este reglementată de un număr important de instrumente și documente normative.

Preocuparea UNESCO în domeniul educației interculturale se înscrie în perspectiva deschisă de Declarația Universală a Drepturilor Omului care stipulează faptul că „Educația trebuie să vizeze deplina dezvoltare a persoanei umane și întărirea respectării drepturilor omului și a libertăților fundamentale” și aceasta „trebuie să favorizeze înțelegerea, toleranța, prietenia între toate națiunile și grupurile rasiale sau religioase”.¹⁷ Prin aceste articole sunt stabilite cele două principii fundamentale ale educației interculturale: să contribuie la dezvoltarea personalității indivizilor și să favorizeze toleranța și înțelegerea mutuală.

În afara Declarației Universale care este un instrument normativ esențial, o serie de tratate, convenții și pacte reiau principiile de bază ale acesteia iar altele formulează și concepte complementare care sunt pertinente pentru educația interculturală. Putem aminti în acest sens Convenția internațională privind eliminarea oricăror forme de discriminare rasială (1965), Pactul internațional privind drepturile economice, sociale și culturale (1966), Convenția referitoare la drepturile copilului (1989), Convenția internațională referitoare la protecția drepturilor lucrătorilor migranți și a familiilor lor (1990) etc.

Principiile enunțate în aceste instrumente se regăsesc și în diferite documente ale UNESCO ca de exemplu Convenția referitoare la lupta contra discriminării în domeniul învățământului (1960), Declarația UNESCO referitoare la principiile cooperării culturale internaționale (1966),

¹⁶ Idem, pp. 39-41.

¹⁷ Art. 26.2 din Declarația Universală a Drepturilor Omului (1948).

Recomandarea UNESCO privind educația în slujba înțelegerii, cooperării și păcii internaționale și educația pentru drepturile omului și a libertăților fundamentale (1974), Convenția UNESCO referitoare la protecția și promovarea diversității expresiilor culturale (2005) care reia și întărește câteva idei esențiale referitoare la educație exprimate în Declarația Universală a UNESCO privind diversitatea culturală (2001) etc. De asemenea, o serie de conferințe internaționale asupra educației au adoptat dispoziții esențiale privind educația interculturală (Conferința Internațională asupra educației din 1992, din 1996, Conferința internațională asupra educației pentru dezvoltare durabilă, 2014 etc.).

Toate aceste documente exprimă consensul la nivel internațional în domeniul educației, subliniind rolul acesteia în promovarea păcii, a solidarității și înțelegerii internaționale și care conțin elemente referitoare la educația interculturală. Dezvoltarea educației interculturale este una din căile principale pentru îndeplinirea obiectivului general al UNESCO de a furniza o educație de calitate pentru toți și de promovare a principiilor drepturilor omului în materie de educație.¹⁸

Inițiative recente la nivelul UNESCO în materie de educație interculturală

Printre cele mai recente inițiative și programe ale UNESCO în materie de educație interculturală o semnificație deosebită o au Deceniul internațional al apropierii dintre culturi (2013-2022) și Strategia UNESCO pe termen mediu (2014-2021).

Deceniul internațional al apropierii culturilor (2013-2022)

Prin Rezoluția 67/104 din 17 decembrie 2012, Adunarea Generală a ONU, la propunerea UNESCO, intitulată „Promovarea dialogului, a înțelegerii și cooperării dintre religii și culturi în slujba păcii” a desemnat UNESCO ca instituție conducătoare a acestui proiect ambițios. Prin această rezoluție, Adunarea Generală a reafirmat rolul ONU în promovarea „dialogului dintre civilizații, culturi și popoare” dând în același timp impuls unui nou program de acțiune pentru promovarea culturii păcii și non-violentei.¹⁹

¹⁸ Programul mondial În domeniul educației pentru drepturile omului, inițiativa a ONU coordonată de UNESCO și de Înalțul Comisariat ONU pentru Drepturile Omului.

¹⁹ Lansarea Deceniului internațional al apropierii culturilor, pe <http://unesdoc.unesco.org/images/0022/002211/221198f.pdf>

Acest nou Deceniu oferă comunității internaționale ocazia de reafirmare a unei umanități pluraliste în care diversitatea culturală și dialogul intercultural se întăresc reciproc și în care cooperarea internațională poate fi favorizată prin educație, cultură, științe, comunicare și informație, în scopul realizării unei adevărate apropieri între popoare.²⁰

Activitățile acestui proiect vizează promovarea incluziunii sociale și a dialogului cultural în vederea ameliorării înțelegerii globale. Dialogului intercultural îi revine rolul de a recunoaște, promova și afirma demnitatea egală a tuturor culturilor și religiilor, condiție a respectului mutual și a unei păci durabile.

Prin aceste acțiuni, Deceniul internațional al apropierii culturilor răspunde nevoii de consolidare a legăturilor între diversitatea culturală și valorile universale și de dezvoltare a dialogului dintre culturi, dialog bazat pe demnitate, toleranță și respect. Aceste valori sunt fundamentale pentru umanitate în ansamblu, constituie baza coexistenței umane și fundamentul „apropierii dintre culturi”.

Astfel, Punctul 3 al programului intitulat „Promovarea diversității – esența însăși a coexistenței pașnice”²¹ are ca mesaj cheie ideea conform căreia dialogul intercultural bazat pe respectarea diversității culturale este garanția esențială a dezvoltării durabile și a păcii. Întrucât toate culturile sunt intrinsec eterogene și în evoluție constantă și deoarece indivizii și comunitățile se caracterizează prin multiple identități culturale, toate aceste diferențe culturale îmbogățesc profilul cultural al umanității.

Punctul 5, intitulat „Educația pentru cetățenie într-o lume interconectată și pluralistă”²², subliniază rolul școlii de factor fundamental care va determina durabilitatea societății actuale. Formarea de cetățeni responsabili, dotați cu competențe și aptitudini necesare conviețuirii într-o lume tot mai interdependentă, este o responsabilitate socială comună. Conceptul de cetățenie mondială, care este un proiect normativ dar și o aspirație comună, implică valorile pluralismului

²⁰ Reuniunea experților Deceniului Internațional al apropierii culturilor, 24-25 martie 2015, UNESCO. Rezumat al reuniunii (Réunion d'experts Décennie internationale du rapprochement des cultures, 24-25 mars 2015, UNESCO. Comptes rendus de la réunion), pe <http://unesdoc.unesco.org/images/0023/002346/234607f.pdf>

²¹ Idem, p. 13.

²² Idem, p. 25.

și interculturalității a căror promovare se află în centrul educației pentru cetățenie.

Astfel, pentru o dezvoltare umană integrală este esențial să se încurajeze comportamente și valori civice în cadrul cărora un rol important revine dezvoltării de competențe, atitudini și valori interculturale care permit și favorizează interacțiuni pozitive între indivizi în contexte marcate de diversitate. Deși rolul educației formale este esențial în formarea acestor competențe interculturale, el trebuie lărgit dincolo de procesul școlar, la nivelul familiei, al mediei și a altor structuri ale societății, implicând o diversitate de actori publici și reprezentanți ai societății civile, la nivel național și internațional.

Strategia pe termen mediu a UNESCO (2014-2021)

Elemente importante cât privește educația interculturală (rol, obiective, proiecte) sunt menționate și în Strategia pe termen mediu a UNESCO (2014-2021).²³

Prin documentul 37C/4 din 2014, aprobat de Conferința generală a UNESCO, a fost definită viziunea strategică și misiunile UNESCO pentru perioada 2014-2021. Conform acestui document, toate obiectivele strategice și polurile tematice trebuie să aibă în vedere realizarea a două obiective primordiale: contribuția UNESCO la realizarea unei păci durabile și promovarea unei dezvoltări durabile a comunității internaționale.

Aceste obiective primordiale ghidează activitatea UNESCO în diferite domenii (obiective strategice), care se întrepătrund și al căror mesaj cheie este că educația este motorul și catalizatorul păcii și dezvoltării durabile.

În mod specific, educației interculturale îi revine un rol important în realizarea obiectivului strategic al 6-lea al documentului care vizează acțiuni de promovare a dialogului intercultural pentru apropierea culturilor, a dezvoltării sociale inclusive și a învățării conviețuirii.²⁴ Educația interculturală este evocată și în obiectivul 1 care subliniază necesitatea dezvoltării sistemelor educative în sensul promovării educației pentru toți de-a lungul vieții, a unei educații inclusive și de mare calitate. De ase-

²³ Strategia pe termen mediu, UNESCO, 2014-2021 (Stratégie à moyen terme, 2014-2021, UNESCO, 2014), pe <http://unesdoc.unesco.org/images/0022/002278/227860f.pdf>

²⁴ Idem, pp. 23-24.

menea, în mod indirect, în obiectivul 2 (educația ca mijloc de formare a unor cetățeni ai lumii creativi și responsabili), dar și în obiectivul 3 (dezvoltarea educației pentru toți), găsim elemente care implică dimensiunea interculturală a educației. Prin realizarea acestor obiective din domeniul educației UNESCO se angajează să încurajeze înțelegerea între popoare, educația fiind un mijloc de apropiere între societăți și culturi.

Forumul internațional de la Baku privind Dialogul intercultural (6 mai 2017)

Având ca temă „Promovarea dialogului intercultural – Noi căi pentru securitatea umană, pace și dezvoltare durabilă”, acest eveniment a vizat promovarea și susținerea înțelegerii și dialogului între culturi prin abordarea unei largi problematice: rolul credințelor, a religiilor, a migrațiilor, a securității umane, a dezvoltării durabile etc. Printre acestea, o atenție deosebită a fost acordată educației al cărei rol în prevenirea extremismului violent, a realizării încrederii și cooperării între culturi și civilizații a constituit tema a numeroase dezbateri și analize în cadrul evenimentului.

Așa cum s-a subliniat în ședința de deschidere a Forumului, „este nevoie de *forța slabă* a educației, cunoașterii, a culturii și comunicării, a științelor, pentru întărirea valorilor pe care umanitatea le partajează – drepturile omului și demnitatea – și recunoașterea destinului comun”.²⁵

În spiritul acestei viziuni s-a lansat publicația UNESCO intitulată „Interculturalitatea la răscruce de drumuri: perspective comparate privind concepte, politici și practici”, prin care interculturalitatea este propusă ca soluție politică posibilă pentru gestionarea diversității socio-culturale. Lucrarea propune studii, comentarii, studii de caz privind problematica dialogului intercultural.

6. Concluzii

Schimbările fără precedent la nivel global (mișcări de populații în interiorul statelor și la nivel internațional, emergența de noi forme de comunități) au condus la transformări demografice majore, creșterea diversității socio-culturale constituind o provocare comună a statelor.

Odată cu aceste transformări au apărut noi probleme, noi surse de tensiuni și noi riscuri. Difi-

cultatea coabitării acestei pluralități de culturi, de grupuri etnice, religioase, de viziuni asupra lumii, refuzul de a accepta această diversitate, au condus la fenomene de discriminare, la manifestări de xenofobie. Această mare interdependență, dar și emergență de conflicte rezultate din contactul și confruntarea dintre culturi au impus transformări progresive ale concepției și practicii cetățeniei, au avut ca efect întărirea regimului internațional al drepturilor omului.

Abordarea interculturală a raporturilor socio-culturale în societatea actuală este un răspuns la această diversitate culturală, este perspectiva care încurajează dialogul și relația dintre diferite culturi. Relațiile interculturale presupun respectarea diversității, depășirea neîncrederii prin dialog și dezbateri cât privește fundamentele vieții colective și a modelelor de societate.

În contextul acestor schimbări, rolul educației este de a fi în centrul dezbaterilor și preocupărilor. O schimbare de perspectivă are loc în sistemele de educație, atât la nivel național, regional și global, care vizează deschiderea școlii către diversitatea culturală. Adoptarea abordărilor interculturale în educație urmărește adaptarea necesară a sistemului școlar la realitatea pluriculturală a societăților actuale, pregătind tinerii să facă față provocărilor unei lumi tot mai interconectată și interdependentă. Educația interculturală vizează cu prioritate mai multă diversitate la toate nivelurile, dobândirea de cunoștințe, atitudini și competențe care să încurajeze înțelegerea și acceptarea diferențelor dintre indivizi, grupuri și țări, să favorizeze deschiderea și respectarea valorilor și identității celuilalt. În felul acesta educația interculturală își poate aduce contribuția la întărirea democrației și crearea unor societăți durabile.

Tematica educației interculturale este strâns legată de regimul drepturilor omului întrucât valorile pe care le presupune, în primul rând dreptul la demnitate al oricărei persoane și respectarea dreptului la identitate, dar și prin obiectivele urmărite, se încadrează, în viziunea UNESCO, în paradigma educației pentru cetățenie și pentru drepturile omului. Ea este în același timp legată și de programele educației pentru pace, a educației pentru mediu și pentru dezvoltare durabilă, aducându-și contribuția la dezvoltarea unei culturi mondiale bazate pe toleranță și conviețuire pașnică.

²⁵ Forumul internațional de la Baku privind dialogul intercultural, pe <http://fr.unesco.org/news/directrice-generale-ouvre-4e-forum-bakou-dialogue-interculturel>.